

Prof. dr hab. Marcei Kosman
Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska

Posłowie
do książki Henryki Ilgiewicz
Biblioteka Państwowa im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w
Wilnie (1912–1939) oraz towarzystwa ją popierające

O autorce, jej twórczości i najnowszym dziele

„Wydawnictwo Adam Marszałek” w swoim dorobku posiada szereg publikacji dotyczących historycznych Kresów Rzeczypospolitej oraz ich miejsca w dziejach naszej państwowości w dobie przedrozbiorowej, pod zaborami i po odzyskaniu państwowości, kiedy to owe obszary znalazły się – w okresie międzywojennym częściowo, a po drugiej wojnie światowej całkowicie – poza granicami Polski. Dlatego na uznanie zasługuje dorobek publikacyjny Toruńskiego Domu Wydawniczego, o którego możliwościach – zarazem polskiej historiografii w kraju i poza jego wschodnimi granicami – świadczą liczne monografie; ostatnio, w szczególnym stopniu, zbiorowy tom studiów poświęcony stosunkom polsko-litewskim w odległej, jak również bliższej przeszłości¹. Wśród zamieszczonych tam 25 prac znajdujemy nazwiska współczesnych badaczy polskich z Wilna, między innymi autorki prezentowanej tu książki. Wyrazem eksponowania przez nią w szeregu prac pozytywnych elementów w dziejach spod znaku Orła i Pogoni jest tytuł artykułu zamieszczonego w tym zbiorze: *Idea jedności polsko-litewskiej w wileńskiej sztuce rzeźbiarskiej (druga połowa XIX – początek XX wieku)*.

Szczupłe dziś jest środowisko historyków polskich zamieszkałych w Wilnie. Tym bardziej więc należy śledzić jego osiągnięcia, organizacyjnie związane ze Stowarzyszeniem Naukowców Polaków Litwy, zwłaszcza zaś w jego Roczniku dostrzegać aktywny od lat udział Henryki Ilgiewicz. Na podkreślenie zasługuje jej trwały związek z polskimi ośrodkami lituanistycznymi, w tym z Poznaniem i jednostkami organizacyjnymi Uniwersytetu Adama Mickiewicza (przede wszystkim z Wy-

¹ *Stosunki polsko-litewskie wczoraj i dziś. Historia – kultura – polityka*, Praca zbiorowa pod red. Wandy Roman i Joanny Marszałek-Kawy, Toruń 2009, s. 458.

działem Historycznym oraz Zakładem Kultury Politycznej na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa). Uczestniczyła ona w licznych konferencjach, również zaangażowała się autorsko w wielu publikacjach zbiorowych. Cieszy się uznaniem w kręgu historyków krajowych i na wychodźstwie, przede wszystkim wśród lituanistów, zajmując czołowe miejsce pośród współczesnych badaczy kultury polskiej na Litwie drugiej połowy XIX i pierwszej XX wieku.

X

Henryka Ilgiewicz pochodzi z Wileńszczyzny i z ziemią swych przodków związana jest od urodzenia po dzień dzisiejszy. Przyszła na świat dnia 26 grudnia 1949 r. we wsi Izabelin (rejon malacki²), wrażliwa w patriotycznej atmosferze dzięki dziadkom (Bolesław i Wacław) oraz ojcu (Witold), którzy wzbudzili już w dziecku kult przeszłości Rzeczypospolitej Obojga Narodów i zainteresowanie postaciami narodowych bohaterów. Do szkoły średniej, którą ukończyła w 1968 r., uczęszczała w nieodległych od miejsca zamieszkania Janiszkach, w których żywe były tradycje sporów między starym osadnictwem polskim³ i młodym litewskim ruchem narodowym o język w Kościele z czasów przed pierwszą wojną światową.

Mając wykrystalizowane zainteresowania humanistyczne, rozpoczęła studia na Wydziale Historycznym Wileńskiego Instytutu Pedagogicznego (obecnie uniwersytet), gdzie spotkała się ze znanymi badaczami dziejów Litwy. Po latach wspominała w wywiadzie dla miesięcz-

² Malaty, miasteczko w dawnym powiecie wileńskim na granicy z pow. wilkomirskim, siedziba parafii rzymsko-katolickiej, nad jeziorem tej samej nazwy. Przyszła badaczka pozostaje do dziś pod urokiem piękna przyrody stron rodzinnych i wraz z mężem (również pracownikiem naukowym) spędza tam w letniej siedzibie wszystkie wolne od zajęć zawodowych w Wilnie chwile.

³ W Janiszkach, siedzibie dekanatu, istniał – jak pisano pod koniec XIX w. – „drewniany parafialny kościół katolicki, nadzwyczaj stary, nie wiadomo kiedy i przez kogo zbudowany” (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, T. III, Warszawa 1882, s. 404). Rozruchy z 1910 r. między obrońcami języka polskiego podczas nabożeństw i zastąpienia go litewskim odbiły się szerokim echem w prasie wileńskiej, ukazała się na ten temat nawet osobna broszura, która w niejednym domu przetrwała przez pokolenia: *Sprawa janiska. Przyczyny, przebieg i wypływające z niej wnioski*, Wilno 1912. Zob. M. Kosman, *Drogi zaniku pogaństwa u Baltów*, Wrocław 1976, s. 259.

nika „Magazyn Wileński” zatytułowanym *Historia lux veritatis – historia jest światłem prawdy* (2014 r.):

„Trafiłam jednak na uczelnię w trudnym czasie. Władze sowieckie, wystraszone wydarzeniami 1968 roku w Czechosłowacji i w Polsce, jeszcze bardziej zaostrzyły dostatecznie już dokuczliwy nadzór nad całym systemem oświatowym, a zwłaszcza nad uczelniami wyższymi. Przeładowanie programów przedmiotami pseudonaukowymi, takimi jak <komunizm naukowy>, <ateizm naukowy> itp., zredukowanie do minimum lub wycofanie przedmiotów niezbędnych dla przyszłego historyka – praca ze źródłami, paleografia, podstawy łaciny i języka staroruckiego – utrudniały, a w poszczególnych dziedzinach wręcz uniemożliwiały pracę sumiennych wykładowców i studentów”⁴.

Od czegoż była jednak inwencja, własna aktywność? Wszak młoda studentka trafiła do Wilna, miasta z kilkuwiekowymi tradycjami kultury sięgającymi czasów jagiellońskich, z zabytkami i bibliotekami, których nie zdołała zniszczyć rusyfikacja doby zaborów, a nazaczył okres Drugiej Rzeczypospolitej. Toteż – jak wspomina – dostosowanie się do nowej sytuacji nie było tak bolesne dzięki korzystaniu z historycznych księgozbiorów i samokształceniu. Zapoznawała się zarówno z kulturą ojczyzną, jak i pogłębiała znajomość z językiem i środowiskiem litewskim.

Postawa romantycznej entuzjastki szła w parze z realizmem pozytywistycznym, co pozwalało łatwiej znosić pierwsze rozczarowania. Podejmowała ambitne tematy dzięki zapoznawaniu się z bogatymi materiałami źródłowymi podczas regularnym odwiedzinom w Archiwum Historycznym. Jeden z nich dotyczył ruchu robotniczego na Litwie u schyłku czasów porozbiorowych, gdy dawne Wielkie Księstwo Litewskie stało się zachodnimi guberniami – dożywającego swych dni – imperium Romanowów, o czym Henryka Ilgiewicz wspomina w 2014 r.:

„Znalazłam tam sporo materiałów nie tylko o partii „Proletariat”, ale również o położeniu polskiej ludności pod zaborem rosyjskim, o walce polskiego społeczeństwa o język i wiarę ojców. A napisana przeze mnie praca pt. *Działalność partii rewolucyjnej <Proletariat> na Litwie* została oceniona bardzo dobrze”⁵.

⁴ <http://www.magwil.lt/archiwum/2014/m3/3mar.3.htm>. Wywiad z dr hab. Henryką Ilgiewicz, starszym pracownikiem naukowym w wileńskim Instytucie Badań Kultury Litwy przeprowadziła red. Monika Urbanowicz.

⁵ Ibidem.

Miał to być krok wstępny do pracy dyplomowej. Ostrożne grono profesorskie wołało jednak nie ryzykować drażnieniem tego tematu i nie zatwierdziło go, zresztą bez uzasadnienia. Autorka tak to komentuje: „Prawdopodobnie uznano, że po wydarzeniach grudniowych 1970 rok w Polsce⁶ budzi on zbyt wiele skojarzeń. Znaczenie miał też fakt, że nie należałam do organizacji komsomolskiej i od czasów szkoły średniej miałam poważne problemy z powodu poglądów „obcych budowniczemu komunizmu”. Straciłam wówczas również możliwość korzystania z materiałów archiwalnych”.

Przyjęła jednak werdykt władz uczelni bez protestu – bo taki opór nie miał sensu – i opracowała wyznaczony temat: *Aspiracje zawodowe studentów Wileńskiego Państwowego Instytutu Pedagogicznego*. Mając możliwość wyboru miejsca pracy w zawodzie nauczycielskim, zdecydowała się na Ejszyszki, a to ze względu na możliwość kontaktów z prężnym tam środowiskiem polskim. W ciągu kilku spędzonych tam lat dzieliła czas między pracę dydaktyczną i przygotowywanie się do dalszej pracy naukowej.

Ejszyszki nad rzeczką Wersową, dopływem Mereczanki, przy uczęszczanym w dobie przedrozbiorowej trakcie z Wilna do Krakowa, znane z czwartkowych targów oraz dwóch w roku czterodniowych jarmarków, pod koniec XIX w. liczyły 2616 mieszkańców; jako jeden z głównych ośrodków na Litwie Południowo-Wschodniej, już w XIV wieku należały do miejscowości o charakterze miejskim w Wielkim Księstwie Litewskim. Już w XI w. osiedlili się tam przybyli z Rusi Karaimi, po których przetrwały zabytki z wieków średnich; powstanie parafii sięgało czasów wielkiego księcia Witolda, zasłużonymi dobrodziejami kościoła byli Aleksander Jagiellończyk i Zygmunt Stary. Młoda nauczycielka co krok spotykała się z przeszłością, ale przede wszystkim miała do czynienia z zamieszkałą od pokoleń ludnością polską. W latach 1944–1947, kiedy obok rezydującego w Wilnie Pełnomocnika Głównego Rządu RP (początkowo PKWN) do Spraw Ewakuacji w Litewskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej nad akcją przesiedleńczą czuwało 17 pełnomocników rejonowych, jeden z nich miał siedzibę w

⁶ Autorka ma na myśli krwawe starcia robotników z siłami porządkowymi na Wybrzeżu Gdańskim, ustąpienie ekipy kierowniczej PZPR z Władysławem Gomułką na czele i przejęcie władzy przez Edwarda Gierka, co było z niepokojem obserwowane na Kremlu i w stolicach republik radzieckich, zwłaszcza w Wilnie, Mińsku i Kijowie.

Ejszyszkach. Jednak po zakończeniu przesiedleń do kraju w 1959 r. Litwa Południowo-Wschodnia stanowiła ostoję polskości – w tym rejon sołecznicki – a w nim drugi silny ośrodek: Ejszyszki. Nie przypadkiem tam właśnie w pierwszej dekadzie października 1990 r. zabrał się na posiedzeniu II Zjazd Rady Samorządów Wileńszczyzny, na którym podjęto historyczną uchwałę o utworzeniu „polskiego narodowościowo-terytorialnego kraju w składzie Litwy”. Jej tekst został ogłoszony w „Kurierze Wileńskim”⁷ i choć nie miała szans na realizację i wzbudziła wielkie wzburzenie wśród Litwinów, to jednak stanowiła swego rodzaju manifest zawierający program na przyszłość.

Henryka Ilgiewicz wówczas od kilkunastu lat była związana miejscem zamieszkania z Wilnem, jednakże aktywnie uczestniczyła w życiu „małej ojczyzny” nad Wilią i Niemnem, przede wszystkim na polu naukowym. W 1977 r. bowiem – po zdaniu egzaminów z filozofii i języka niemieckiego – w wyniku konkursu została zatrudniona na stanowisku pracownika naukowego w Instytucie Historii Litewskiej SRR, co otwierało przed nią perspektywy badań nad przeszłością. Ale czar prysł – a przynajmniej został znacznie stonowany – już po dziesięciu dniach, kiedy została wraz z całym oddziałem przeniesiona do Instytutu Filozofii i Socjologii. Tam w ciągu ponad dekady wykonywała wyznaczone zadania, to znaczy referowała publikacje autorów polskich dotyczące Litwy. Wyniki tych kwerend referowała w periodyku „Lituanistyka za rubieżom”, który był rozsyłany do ośrodków naukowym w całym Związku Radzieckim. Czyniła to skrupulatnie, dzięki czemu jej dokumentacyjne trudy przyczyniły się do upowszechniania w Kraju Rad wiedzy o aktualnym dorobku polskich badaczy Litwy historycznej.

Drogę do właściwej kariery naukowej otworzyło nadchodzące 600-lecie chrztu Litwy, staż zaś na Uniwersytecie Adama Mickiewicza zaowocował w 1992 r. doktoratem z historii historiografii (*Chrystianizacja Litwy w świetle dotychczasowych badań*). Wyniki tej rozprawy zostały opublikowane w kilku obszernych artykułach w języku litewskim⁸. Na podkreślenie zasługuje fakt, że autorka publikowała swe pra-

⁷ Aleksander Srebrakowski, *Polacy w Litewskiej SRR 1944–1989*, Toruń 2001, tabela 15, s. 125; *Mniejszości polskie i Polonia w ZSRR*, Pod red. H. Kubiaka, T. Palecznego, J. Rokickiego i M. Wawrzkiwicz, Wrocław–Warszawa–Kraków 1992, s. 19; „Kurier Wileński” nr 216 (11467) z 11 X 1990 r., s. 4 n.

⁸ *Lietuvos krikšto XIII a. problema lenkų ir lietuvių istoriografijoje*, „Užsienio lituanistika. Humanitariniai mokslai”, T. 1, 1992. s. 5–32; *Lenkų ir lietuvių istorikų dar-*

ce w obu językach, co przyczyniało się do zbliżenia badaczy przeszłości w obu krajach. Na tych samych łamach m.in. referowała tematykę reformacyjną i zagadnienie tolerancji religijnej w Wielkim Księstwie Litewskim⁹. Z kolei badaczom w kraju przybliżała szereg tematów podejmowanych przez ich kolegów z Litwy, w tym dotyczących kontrowersyjnych problemów z czasów najnowszych¹⁰. W 2007 r. przeprowadziła – również na UAM w Poznaniu – przewód habilitacyjny na podstawie rozprawy *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*. Stanowiąca jego podstawę obszerna, licząca niemal 500 stron rozprawa, firmowana przez Instytut Kultury, Filozofii i Sztuki w Wilnie, została opublikowana przez „Wydawnictwo Adam Marszałek”¹¹. Stanowi ona efekt dziesięcioletnich kwerend opartych głównie na rękopiśmiennych zbiorach wileńskich (Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk – dawna Książnica Wróblewskich, Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego, Państwowe Archiwum Historyczne Litwy). Autorka zweryfikowała wiele wcześniejszych ustaleń i ujęła po raz pierwszy całościowo dzieje wileńskich instytucji kulturalnych oraz społecznego ruchu naukowego pod zaborem rosyjskim, a ściślej w warunkach nasilonej rusyfikacji w okresie po powstaniach narodowych (listopadowe i styczniowe) oraz w ostatnim dziesięcioleciu przed wybuchem pierwszej wojny światowej, kiedy nastąpiły nieco korzystniejsze warunki polityczne dla tej działalności. W ośmiu doskonale udokumentowanych źródłowo rozdziałach Autorka ukazuje dokonania Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego w latach 1805–1915 (opанowanie Wilna przez wojska pruskie i koniec rządów rosyjskich), Muzeum Starożytności i Komisji Archeologicznej (1855–1865), powołanej w 1864 r. Wileńskiej Komisji Archeograficznej, utworzonego trzy lata później Północno-Zachodniego Oddziału Cesarskiego Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego, istniejącego od

bai apie Lietuvos krikštą Vytenio, Gedimino, Algirdo ir Kęstučio valdymo laikais, ibidem, 2, 1992, s. 33–63; *Lietuvos krikštas ir jo reikšmės vertinimas lietuvių ir lenkų istoriografijoje*, ibidem 3, 1992, s. 35–86.

⁹ Ibidem, 4, 1995, s. 21–49; 5, 1996, s. 7–41.

¹⁰ M. in.: *Przedstawienie działalności Armii Krajowej w prasie litewskojęzycznej /w:/ Rok 1944 na Wileńszczyźnie*. Praca zbiorowa, Wilno 1996, s. 231–239.

¹¹ H. Ilgiewicz, *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*, Toruń 2005, ss. 480. Zob. szerszą charakterystykę tego dzieła: M. Kosman, *LUMEN EX PATRIA. Uwagi o polskiej humanistyce we współczesnym Wilnie*, „Stosunki polsko-litewskie” (zob. wyżej przypis 1), s. 258–263.

1899 r. oddziału Towarzystwa Krzewienia Rosyjskiej Oświaty Historycznej, utworzonego rok wcześniej muzeum pod nienawistnym dla rodzimych mieszkańców patronatem Murawjowa – oraz założonego w 1852 r. Centralnego Archiwum Wileńskiego. Działy one w warunkach pozbawienia wskutek zamknięcia przez zaborcę w 1832 r. mającego kilkuwiekowe tradycje Uniwersytetu Wileńskiego, a więc zastępowały w jakimś stopniu instytucję akademicką. Książka ukazuje dokonania wybitnych społeczników, stanowi przede wszystkim poważny wkład w badania nad historią kultury polskiej, ale też w dzieje Wilna i jego związków z nauką rosyjską, winna też być z zainteresowaniem przyjęta na dzisiejszej Litwie.

Ciąg dalszy – w ujęciu chronologicznym – tego dzieła stanowi jeszcze obszerniejsze (668 s.) i opublikowane pod patronatem Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Departament do Spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą) zaledwie trzy lata później kolejne opus magnum, poświęcone organizacji, która koordynowała życie naukowe w mieście nad Wilią pod koniec epoki zaborów i w dwudziestoleciu międzywojennym, kiedy już przewodnią rolę na Kresach północno-zachodnich odgrywał Uniwersytet Stefana Batorego. Było przez nią powołane do życia w 1907 r. Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie¹². Publikacja ta uczciła stulecie tej zasłużonej instytucji, sięgając też w pierwszych rozdziałach do jej poprzedników, ukazanych w poprzednim dziele. Rozdział ostatni (IX) czyta się z nostalgią, jako że ukazuje on losy zbiorów Towarzystwa i jego członków w latach drugiej wojny światowej oraz po jej zakończeniu. Dzieło zostało oparte na dotychczasowych – przeważnie przyczynkarskich – opracowaniach, a przede wszystkim na wynikach imponujących kwerend w archiwach wileńskich, jak również w Dziale Rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie. Zapewniło ono Autorce trwałe miejsce w historiografii, zwłaszcza że po opublikowaniu obu dzieł kontynuowała pracochłonne badania nad polskim dziedzictwem narodowym w Wilnie pierwszej połowy XX stulecia¹³. Efektem są liczne artykuły¹⁴ i referaty wygłaszane

¹² H. Ilgiewicz, *Societates Academicae Vilnenses – Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008, ss. 668.

¹³ Nie należy zapominać o licznych recenzjach historycznych prac krajowych, ogłaszanych głównie na łamach kolejnych tomów „Rocznika Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy” (T. I: Wilno 2002, T. XIII/XIV: Wilno 2014; dalej: RSNPL). Autorka jest aktywnym członkiem gremium kierowniczego tej organizacji od początku jej

podczas konferencji w kraju i na Litwie, a przede wszystkim obecnie oddawana w ręce czytelników książka. Jeszcze jedno: ważną rolę odgrywają ogłaszane w języku litewskim artykuły biograficzne na temat wybitnych przedstawicieli kultury polskiej zasłużonych dla kultury Wilna w pierwszej połowie XX wieku¹⁵. O ile bowiem starsze pokolenia sprawnie posługiwało się językiem polskim, to dla młodszych generacji nie zawsze jest on (podobnie jak rosyjski) wśród etnicznych Litwinów dobrze znany.

Cenne też są rozprawy na temat kultury historycznej, zwłaszcza mające charakter rocznicowy (w tym związane z sześćsetnym jubileuszem zwycięskiej bitwy pod Grunwaldem (po litewsku: *Žalgiris*, po niemiecku *Tannenberg*)¹⁶ oraz dotyczące Wilna w okresie międzywojennym¹⁷.

istnienia.) Obok periodyków polskich i litewskich autorka ogłaszała też artykuły na łamach „Rocznika Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie” (Londyn).

¹⁴ M.in.: *Litewska kontestacja pojęcia „Kresy Wschodnie”*, „Europa nie powin- cjonalna. Przemiany na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej (Białoruś, Litwa, Łotwa, Ukraina, wschodnie pogranicze III Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1772–1999)”, Warszawa–Londyn 1999, s. 124–131; *Polityka caratu wobec towarzystw naukowych w Wilnie*, „Wilno i świat: dzieje środowiska intelektualnego”, T.1, Białystok 2002, s. 167–184; *Kwestia językowa w wileńskich towarzystwach naukowych w XIX wieku*, RSNPL T. 1, 2002, s. 57–69; *Walka polskiego i litewskiego społeczeństwa o język i tożsamość narodową (druga połowa XIX – początek XX wieku)*, RSNPL, T. III, 2004, s. 141–152; *Aspekt polityczny działalności wileńskich instytucji*, „Kultura polityczna w Polsce”, pod red. M. Kosmana, T. VI cz. 1: *Litwa w polskiej tradycji i kulturze politycznej*, Poznań 2006, s. 65–81; *Udział wileńskich towarzystw naukowych w dziele ochrony zabytków na początku XX wieku*, „I Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na obczyźnie 8–11 września 2005”, Kraków 2007, s. 187–203; *Wandalin Szukiewicz (1852–1919) jako inicjator renowacji zamku trockiego*, „Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica” T. 12, Poznań 2007, s. 77–86.

¹⁵ M. in. na temat tak zasłużonych postaci, jak Bohdan Paszkiewicz (1895–1982), Józef Montwiłł (1850–1911), Władysław Wielhorski (1885–1967).

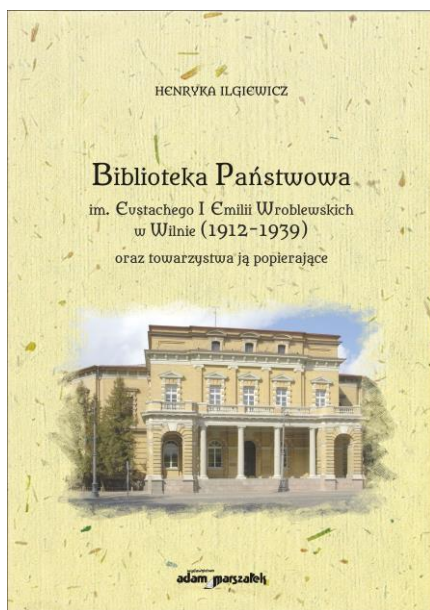
¹⁶ *Obchody grunwaldzkie 1910 roku w prasie wileńskiej*, „Komunikaty Mazur- sko-Warmińskie” nr 3 (269), Olsztyn 2010, s. 317–326; *Žalgirio mušio minėjimas 1910 metais: politinis ir kultūrinis aspektai*, „Mokslo ir technikos raida – Evolution of science and technology” Vilnius 2010, T. 2, Br 2, s. 94–108.

¹⁷ *Obchody rocznicowe w międzywojennym Wilnie*, „Wielkie rocznice w dyskur- sie publicznym i pamięci społecznej. Praca zbiorowa”, Poznań 2011, s. 157–173; *Uro- czystości na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, „Na obrzeżach”, cz. 9, Poznań 2013, s. 15–27; *Aspekt polityczny budowy pomników w Wilnie na przełomie XIX i XX wieku*, ibidem, cz. 6, Poznań 2008, s. 98–108.

X

Autorka podjęła się opracowania kolejnego wiodącego tematu związanego z kulturą międzywojennego Wilna i dziedzictwem polskich tradycji w tym mieście, zwłaszcza że publikacja ta miała się zbiec z jego jubileuszem a zarazem przypominać niedawne próby likwidacji pozostałości po instytucji, której praca została poświęcona. Próby te spotkały się zresztą z protestem ze strony nie tylko ludności polskiej, ale i sporej części intelektualistów litewskich. Zbiory jej, dziś wchodzące w skład Działu Rękopisów Biblioteki Centralnej Litewskiej Akademii Nauk, stanowią jednak od kilkunastu lat podstawę warsztatu badawczego Henryki Ilgiewicz.

Książka, zatytułowana *Biblioteka Państwowa im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie (1912–1939) oraz towarzystwa ją popierające* zamyka kolejny etap badań dr hab. Henryki Ilgiewicz, a ich rezultat winien być z wdzięcznością przyjęty przez badaczy i miłośników Kresów Wschodnich. Zapowiedzią tego dzieła stały się opublikowane nieco wcześniej w publikacjach zbiorowych Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu artykuły: *Biblioteka Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie i jej zbiory*¹⁸ oraz *Towarzystwo Przyjaciół Biblioteki im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie*¹⁹, a także *Wkład Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej w badania*

¹⁸ W księdze pamiątkowej *Między historią, politologią i medioznawstwem*, Poznań 2010, s. 49–59.

¹⁹ W pracy zbiorowej pod red. M. Kosmana, *Na obrzeżach polityki*, Część 9, Poznań 2013, s. 59–70.

*narodów sąsiednich*²⁰. Placówka ta ze względu na wspólną siedzibę była powiązana z Biblioteką Wróblewskich.

Pracę otwiera przejrzyście napisany wstęp, który stanowi dobre wprowadzenie do tekstu zasadniczego. Zakończenie (s. 104–114) zaś zawiera doskonałe podsumowanie części analitycznej, która składa się z pięciu rozdziałów wraz z dobrze skonstruowaną strukturą wewnętrzną. Należy podkreślić bogatą i pracochłonną dokumentację: część analityczna zaopatrzona w bogate przypisy stanowi połowę całości, natomiast równie obszerne są aneksy, na które składają się biogramy osób związanych z biblioteką, tabele oraz bibliografia, w której wydzielono źródła archiwalne i drukowane, prasę, a także literaturę przedmiotu. Całość zamyka indeks osobowy. Z uznaniem należy nadmienić, że Autorka przy konstruowaniu książki postąpiła podobnie, jak w odniesieniu do obu poprzednich dzieł, kładąc w nich nacisk na części dokumentacyjne, zajmujące 40–50% całości tekstu.

Książka znacznie poszerza wiedzę o kulturze Wilna międzywojennego, życiu naukowym i etnicznym charakterze miasta, przedstawiając pełną monografię Biblioteki Wróblewskich. Przypomina nazwiska badaczy oraz ludzi kultury, które zajęły trwale miejsce w dziejach nauki i oświaty polskiej, oddaje hołd wybitnym społecznikom miasta Jagiellonów i Adama Mickiewicza. Stanowi trwały wkład w dyscypliny humanistyczne, przede wszystkim historię, nauki filologiczne oraz bibliotekoznawstwo. Rozdział I poświęcony jest samej bibliotece, a zwłaszcza jej genezie, który to temat został rozwinięty w najobszerniejszym rozdziale IV, obejmującym lata 1926–1939. Rozdział II dotyczy Towarzystwa Pomocy Naukowej im. E. i E. Wróblewskich (tu dalszy ciąg początkowego okresu działalności), r. III Towarzystwa Przyjaciół Biblioteki w latach 1936–1939, krótki zaś rozdział V smutnego okresu końcowego w latach drugiej wojny światowej.

Biblioteka Wróblewskich, bo pod tą nazwą jest zapamiętana przez historyków polskich przebywających do Wilna nierzadko na długie miesiące, zajmuje również obecnie – kiedy znajduje się pod pieczę Litewskiej Akademii Nauk – szczególne miejsce w nauce i kulturze narodów tworzących w dobie Jagiellonów oraz ich spadkobierców wspól-

²⁰ Ibidem, część X, Poznań 2014, s. 7–18. Zob. też *Szkoła Nauk Politycznych przy Instytucie Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej w Wilnie (1930–1939)*, RSNPL T. 13/14, Wilno 1914, s. 33–50.

Recenzje i opinie

ne państwo. Już w holu historycznego pałacu, wraz z rozbudowaną częścią biblioteczną, witają przybywających popiersia królewskiej pary – Jadwigi i Władysława Jagiełły, wzrok zaś czytelników kieruje się na pobliską Wilię oraz Plac Katedralny i w stronę Antokołu. Teraz otrzymują dzięki monografii Henryki Ilgiewicz cenny przewodnik po gmachu i jego dziejach w okresie międzywojennym.